

O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI JIZZAX FILIALI

ISSN 2181-3884

ZAMONAVIY ILMIY-TEXNIK TADQIQOTLAR

xalqaro jurnali

Vol. 2 No. 4

2026

**International Journal of
Contemporary Scientific
and Technical Research**
Volume 2 Issue 4
2026

**Zamonaviy ilmiy-texnik
tadqiqotlar xalqaro jurnali**
4-son
2026

**Международный журнал
современных научно-
технических
исследований**
Том 2 Выпуск 4
2026

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

Xalqaro ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

P.f.d., prof., O.X. Turakulov

Bosh muharrir:

A.A. Abdumalikov

Tahrir kengashi mas'ul kotibi:

D.M. Jomurodov

Tahririyat hay'ati:

1. B.f.d., prof., S. Murodova (O'zMU Jizzax filiali, UZB)
2. P.f.n., prof., S. Usmanov (O'zMU Jizzax filiali, UZB)
3. T.f.n., dos., S. Tavboev (O'zMU Jizzax filiali, UZB)
4. F.f.d., prof., N. Djusupov (O'zDJTU, UZB)
5. T.f.d., dos., S. Ruzimov (TTPU, UZB)
6. P.f.d., prof., G. Lekerova (SKU, KZH)
7. DSc., Ali Coşkan (ASUI, TR)
8. T.f.d., prof., D. Irgasheva (TATU, UZB)
9. T.f.d., prof., I. Siddikov (NRU TIIAME, UZB)
10. T.f.n., dos., S. Eshkabilov (NDU, US)

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro elektron jurnali (International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research) O'zMU Jizzax filiali Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2022-yil 9-sentabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №038200 raqami bilan ro'yxatidan o'tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O'zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-3884 ISSN raqami olingan.

© "O'zMU Jizzax filiali" – 2023

Tahririyat manzili:

130100, Jizzax viloyati, Jizzax shahri,
Sh.Rashidov Shox ko'chasi, 259-uy.

PEDAGOGIKA YO'NALISHI TALABALARINI KASBIY TAYYORLASHDA FANLARARO INTEGRATSIYANING TARBIVAVIY JIHATLARI

Xasanboyev Azizbek Botirali o'g'li

Namangan davlat pedagogika instituti, tayanch doktorant.

e-mail: azizbekxasanboyev22@gmail.com

Annotatsiya.

Maqolada pedagogika yo'nalishi talabalarini kasbiy tayyorlash jarayonida fanlararo integratsiyaning tarbiyaviy jihatlari nazariy-metodologik asosda tahlil qilingan. O'zbekiston Respublikasining ta'lim, ma'naviy tarbiya va pedagog maqomiga oid normativ-huquqiy hujjatlari kontent-tahlil qilingan, fanlararo aloqalar va integratsiyaga oid rus, G'arb va mahalliy pedagogik manbalar qiyosiy o'rganilgan. Tadqiqot natijasida fanlararo integratsiyaning tarbiyaviy jihatlari besh yo'nalishda (dunyoqarash, qadriyatli-axloqiy, fuqarolik-ijtimoiy, kommunikativ-hamkorlik, kasbiy-shaxsiy) tasniflangan va uning ikki tomonlama tarbiyaviy funksiyasi — talaba shaxsiga bevosita ta'siri hamda uning bo'lajak tarbiyachi sifatidagi tayyorgarligi — asoslangan. Pedagogik ta'lim mazmunida integratsiyaning ustuvor yo'nalishlari, shakllari va pedagogik shart-sharoitlari aniqlangan, integrativ mashg'ulot namunasi taklif etilgan.

Kalit so'zlar: fanlararo integratsiya, fanlararo aloqalar, tarbiya, pedagogik ta'lim, bo'lajak o'qituvchi, kasbiy tayyorgarlik, qadriyatlar, ma'naviy tarbiya.

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ

Хасанбоев Азизбек Ботирали угли

Наманганский государственный педагогический институт, докторант базовой докторантуры.

Аннотация.

В статье на теоретико-методологической основе проанализированы воспитательные аспекты междисциплинарной интеграции в процессе профессиональной подготовки студентов педагогического направления. Проведён контент-анализ нормативно-правовых документов Республики Узбекистан, касающихся образования, духовно-нравственного воспитания и статуса педагога, а также сравнительное изучение российских, западных и отечественных педагогических источников, посвящённых межпредметным связям и интеграции. В результате исследования воспитательные аспекты междисциплинарной интеграции классифицированы по пяти направлениям (мировоззренческому, ценностно-нравственному, гражданско-социальному, коммуникативно-сотрудническому и профессионально-личностному). Обоснована её двусторонняя воспитательная функция — непосредственное воздействие на личность студента и его подготовка в качестве будущего воспитателя. Определены приоритетные направления, формы и педагогические условия интеграции в содержании педагогического образования, предложен образец интегративного занятия.

Ключевые слова: междисциплинарная интеграция, межпредметные связи, воспитание, педагогическое образование, будущий учитель, профессиональная подготовка, ценности, духовно-нравственное воспитание.

EDUCATIONAL ASPECTS OF INTERDISCIPLINARY INTEGRATION IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF PEDAGOGY STUDENTS

Xasanboyev Azizbek Botirali o'g'li

Namangan State Pedagogical Institute, PhD Student.

Abstract.

The article provides a theoretical and methodological analysis of the educational and character-building aspects of interdisciplinary integration in the professional training of pedagogy students. A content analysis was conducted of the regulatory and legal documents of the Republic of Uzbekistan concerning education, spiritual and moral upbringing, and the status of teachers. Russian, Western, and domestic pedagogical sources related to interdisciplinary connections and integration were also examined comparatively. As a result of the study, the educational aspects of interdisciplinary integration were classified into five dimensions (worldview, value-based and moral, civic and social, communicative and collaborative, and professional and personal). Its dual educational function was substantiated, encompassing both its direct influence on students' personal development and their preparation as future educators. The priority areas, forms, and pedagogical conditions of integration within the content of pedagogical education were identified, and a model of an integrative lesson was proposed.

Keywords: interdisciplinary integration, interdisciplinary connections, upbringing, pedagogical education, future teacher, professional training, values, spiritual and moral education.

Kirish. Zamonaviy fan va jamiyat rivojining muhim xususiyati — bilimlarning integratsiyalashuvidir. Ekologik muammolar, raqamli madaniyat, sog'lom turmush tarzi, millatlararo totuvlik kabi hayotiy masalalarni bitta fan doirasida to'liq anglab bo'lmaydi. Shu sababli xalqaro ta'lim siyosatida fanlararo yondashuv ustuvor yo'nalishga aylanmoqda. YUNESKOning 2021-yilgi "Kelajagimizni birgalikda qayta tasavvur qilish" ma'ruzasida o'quv dasturlari ekologik, madaniyatlararo va fanlararo ta'limga urg'u berishi lozimligi ta'kidlangan [17]. OECDning "Ta'lim 2030" loyihasida esa fanlararo bilim — bir fan tushunchalari va mazmunini boshqa fanlar tushunchalari va mazmuni bilan bog'lash — bilimning to'rt turidan biri sifatida ajratilgan va kompetensiya bilim, ko'nikma, munosabat hamda qadriyatlarini o'z ichiga olgan yaxlit tushuncha sifatida ta'riflangan [16].

O'zbekistonda ham bu masala davlat siyosati darajasida qo'yilgan. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda (2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son) ta'lim sohasidagi asosiy prinsiplar qatorida ta'lim va tarbiyaga milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarining singdirilganligi, ta'lim va tarbiyaning insonparvarlik, demokratik xususiyati belgilangan [1]. Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida (PF-5847-son, 2019-yil 8-oktabr) pedagogik yo'nalishlarda kadrlar tayyorlash sifatiga e'tiborni kuchaytirish hamda ma'naviy-ma'rifiy va tarbiyaviy ishlar ta'sirchanligini oshirish vazifalari qo'yilgan [2]. Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrda 1059-son qarori bilan tasdiqlangan Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi ma'naviy tarbiya indikatorlarini o'quv fanlari doirasida amaliyotga joriy etishni hamda "Tarbiya" fani o'qituvchilarini tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirishning tashkiliy-huquqiy asoslarini yaratishni nazarda tutadi [3]. "Pedagogning maqomi to'g'risida"gi Qonunda (O'RQ-901-son) esa pedagogning ta'lim-tarbiya ishlarini osonlik bilan hamkorlikda olib borish majburiyati mustahkamlangan [5].

Ushbu talablar bo'lajak o'qituvchidan nafaqat o'z fanini chuqur bilishni, balki turli fanlar mazmunidagi tarbiyaviy imkoniyatlarni ko'ra olish va ularni yaxlit tarbiyaviy maqsadga bo'ysundira olishni ham talab qiladi. Biroq amaliyotda pedagogika yo'nalishi talabalarining o'quv rejasidagi fanlar ko'pincha bir-biridan alohida o'qitiladi: pedagogika, psixologiya, falsafa, tarix va mutaxassislik fanlari o'rtasidagi aloqalar asosan bilim darajasida qoladi, ularning tarbiyaviy salohiyati esa maqsadli ravishda ochib berilmaydi.

Shunday qilib, quyidagi ziddiyat yuzaga keladi: bir tomondan, davlat hujjatlari va xalqaro ta'lim siyosati ta'lim va tarbiyaning birligini hamda fanlararo yondashuvni talab qiladi; ikkinchi tomondan, pedagogika yo'nalishi talabalarini kasbiy tayyorlashda fanlararo integratsiyaning tarbiyaviy jihatlarini yetarli darajada ilmiy asoslanmagan va tizimlashtirilmagan.

Tadqiqotning maqsadi — pedagogika yo'nalishi talabalarini kasbiy tayyorlashda fanlararo integratsiyaning tarbiyaviy jihatlarini aniqlash, tasniflash va ularni amalga oshirishning pedagogik shart-sharoitlarini asoslash.

Tadqiqot vazifalari:

1. Fanlararo aloqalar va integratsiyaning tarbiyaviy funksiyasiga oid ilmiy qarashlarni tahlil qilish;
2. Fanlararo integratsiyaning tarbiyaviy jihatlarini tasniflash;
3. Pedagogik ta'lim mazmunida tarbiyaviy yo'naltirilgan integratsiyaning ustuvor yo'nalishlari va shakllarini aniqlash;
4. Fanlararo integratsiyaning tarbiyaviy salohiyatini amalga oshirishning pedagogik shart-sharoitlarini asoslash.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Fanlararo aloqalar nazariyasi. Fanlararo aloqalar muammosi rus pedagogikasida keng tadqiq etilgan. I. D. Zverev va V. N. Maksimova fanlararo aloqalarni zamonaviy maktabdagi ta'lim jarayonining muhim omili sifatida tizimli o'rgangan [6]. V. N. Maksimova fanlararo aloqalar o'quvchilar ongiga barcha fanlarning umumiylikni yetkazishga xizmat qilishini ta'kidlagan [7]. G. F. Fedorets esa fanlararo aloqalarni ta'limiy, rivojlantiruvchi va tarbiyaviy funksiyalarni organik birlikda bajaruvchi pedagogik kategoriya sifatida ta'riflagan [8]. Bu ta'rif tadqiqotimiz uchun asosiy nazariy tayanchdir: fanlararo

aloqalarning tarbiyaviy funksiyasi qo'shimcha emas, balki ularning tabiatiga xos xususiyat sifatida qaraladi.

Integratsiya turlari va modellari. G'arb pedagogikasida fanlararo yondashuv nazariy jihatdan J. T. Klein tomonidan har tomonlama tahlil qilingan; u fanlararolikning tarixi, nazariyasi va amaliyotini yaxlit tizimda yoritgan [9]. R. Fogarty o'quv dasturini integratsiyalashning o'nta modelini taklif etgan — parchalangan modeldan tortib tarmoqli modelgacha [10]. Ular orasida "ip o'tkazilgan" (threaded) model alohida e'tiborga loyiq: unda tafakkur ko'nikmalari yoki g'oyalar bir nechta fan orqali ip kabi o'tkaziladi. Fikrimizcha, aynan shu model tarbiyaviy g'oyalarni turli fanlar mazmuniga singdirish uchun eng qulay mexanizmdir. S. Drake va R. Burns integratsiyani multidisiplinar, interdisiplinar va transdisiplinar darajalarga ajratgan [11]. A. Repko va R. Szostak fanlararo tadqiqot jarayonini turli fanlarning qarashlari o'rtasida umumiy asos topish va ularni integratsiyalash sifatida tavsiflagan [15].

Integratsiya va tarbiya birligi. J. Beane o'quv dasturi integratsiyasini demokratik ta'limning o'zagi sifatida asoslagan: uning fikricha, o'quv dasturi o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy muammolari atrofida tashkil etilishi lozim [12]. T. Lickona xarakter tarbiyasiga yaxlit yondashuvni ishlab chiqib, qadriyatlarini o'quv dasturi orqali o'rgatishni o'qituvchi faoliyatining muhim strategiyasi sifatida ko'rsatgan [13]. Bu qarashlar tarbiyani alohida tadbirlar bilan cheklamay, butun o'quv jarayoniga, jumladan, fanlararo mazmunga singdirish g'oyasini qo'llab-quvvatlaydi.

Oliy ta'limda fanlararo tafakkur. E. Spelt va hammualliflari oliy ta'limda fanlararo o'qitish va o'qishga oid tadqiqotlarni to'rtta ilmiy bazada tizimli o'rganib, fanlararo tafakkurni ikki yoki undan ortiq fan bilimlarini integratsiyalash orqali bitta fan doirasida erishib bo'lmaydigan kognitiv yutuqqa erishish qobiliyati sifatida ta'riflagan. Ular bu sohada tadqiqotlar hali cheklangan va izlanish xarakterida ekanini qayd etgan [14]. Mualliflarning keyingi ishida talabalarning boshqa fanlarga ochiqlik va hurmat bilan munosabatda bo'lishi fanlararo tafakkurni rivojlantirishning muhim sharti sifatida ko'rsatilgan, o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga fanlararolikni kiritish zarurligi ta'kidlangan [20]. Bu shuni ko'rsatadiki, fanlararo ta'lim faqat kognitiv emas, balki shaxsiy-tarbiyaviy sifatlarga ham tayanadi va ularni rivojlantiradi.

Milliy pedagogik meros. O'zbek ma'rifatparvari Abdulla Avloniy "Turkiy guliston yoxud axloq" asarida tarbiyani badan tarbiyasi, fikr tarbiyasi va axloq tarbiyasining uzviy birligi sifatida talqin qilgan hamda tarbiyani "yo hayot — yo mamot, yo najot — yo halokat, yo saodat — yo falokat masalasi" deb baholagan [18]. Bu yaxlit qarash fanlararo integratsiyaning tarbiyaviy g'oyasiga mos keladi. Mahalliy pedagogikada innovatsion ta'lim texnologiyalari, jumladan, integrativ mashg'ulotlarni tashkil etish masalalari N. A. Muslimov va hammualliflarining ishlarida yoritilgan [19].

Adabiyotlar tahlili quyidagi bo'shliqni aniqlashga imkon berdi. Fanlararo aloqalarning tarbiyaviy funksiyasi nazariy jihatdan e'tirof etilgan [8], biroq u asosan umumta'lim maktabi o'quvchilari misolida o'rganilgan. Oliy ta'limdagi fanlararo tadqiqotlar esa asosan kognitiv natijalarga — fanlararo tafakkurga qaratilgan [14]. Pedagogika yo'nalishi talabalarini kasbiy tayyorlashda fanlararo integratsiyaning tarbiyaviy jihatlari, ayniqsa, uning talaba shaxsiga va bo'lajak tarbiyachi sifatidagi tayyorgarligiga ta'siri alohida tadqiqot predmeti sifatida yetarli o'rganilmagan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning metodologik asosini tizimli, integrativ, aksiologik (qadriyatli) va kompetensiyaviy yondashuvlar tashkil etdi. Tizimli yondashuv pedagogik ta'lim mazmunini o'zaro bog'liq fanlar majmui sifatida ko'rishga, integrativ yondashuv fanlar o'rtasidagi aloqalarni yaxlit maqsadga bo'ysundirishga imkon berdi. Aksiologik yondashuv tarbiyaviy jihatlarni qadriyatlar tizimi orqali tahlil qilishga, kompetensiyaviy yondashuv esa ularni bo'lajak o'qituvchining kasbiy faoliyatdagi natijalari orqali tavsiflashga asos bo'ldi.

Tadqiqot uch bosqichda olib borildi.

1-bosqich — normativ-huquqiy hujjatlar tahlili. O'zbekiston Respublikasining ta'lim, oliy ta'lim, ma'naviy tarbiya va pedagog maqomiga oid beshta hujjati [1–5] kontent-tahlil qilindi. Ulardan ta'lim va tarbiya birligi, pedagog kadrlar tayyorlash va fanlar mazmuniga tarbiyani singdirishga oid qoidalar ajratib olindi. Hujjatlar matni Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi (lex.uz) orqali tekshirildi.

2-bosqich — ilmiy manbalarni qiyosiy tahlil qilish. Fanlararo aloqalar nazariyasi [6–8], integratsiya turlari va modellari [9–11; 15], integratsiya va tarbiya birligi [12; 13], oliy ta'limda fanlararo tafakkur [14; 20], xalqaro ta'lim siyosati [16; 17] hamda milliy pedagogik meros [18; 19] bo'yicha manbalar o'rganildi. Tahlil mezonlari sifatida integratsiya tushunchasining talqini, uning tarbiyaviy funksiyasining e'tirof etilishi va o'qituvchi tayyorlashga oid tavsiyalar olindi.

3-bosqich — nazariy umumlashtirish va modellashtirish. Aniqlangan qonuniyatlar asosida fanlararo integratsiyaning tarbiyaviy jihatlari tasnifi, pedagogik ta'lim mazmunidagi integratsiya yo'nalishlari, shakllari va pedagogik shart-sharoitlari ishlab chiqildi. Bunda qiyosiy tahlil, tasniflash, umumlashtirish va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

1. Normativ-huquqiy asoslar tahlili natijalari

Tahlil shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston qonunchiligida ta'lim va tarbiya birligi, tarbiyani o'quv fanlari mazmuniga singdirish hamda pedagog kadrlarni bunga tayyorlash talablari aniq ifodalangan, ammo ular fanlararo integratsiya tushunchasi bilan bevosita bog'lanmagan.

"Ta'lim to'g'risida"gi Qonundagi ta'lim va tarbiyaga milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarni singdirish prinsipi [1] qadriyatlar biror bitta fan doirasida emas, balki butun ta'lim mazmuniga singdirilishi lozimligini anglatadi. Uzlüksiz

ma'naviy tarbiya konsepsiyasida ma'naviy tarbiya indikatorlarini o'quv fanlari doirasida amaliyotga joriy etish talabi [3] ushbu prinsiplni aniqlashtiradi. Har bir fan o'z mazmuni orqali tarbiyaviy vazifani hal etishi kerak bo'lsa, bu vazifalar o'zaro muvofiqlashtirilishi, ya'ni fanlararo asosda tashkil etilishi tabiiy.

"Tarbiya" fani bu jihatdan alohida ahamiyatga ega. Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi bu fanni I–XI sinflarda o'qitishni va uning o'qituvchilarini tayyorlash asoslarini yaratishni nazarda tutadi [3]. Prezidentning 2020-yil 6-noyabrda PQ-4884-son qarorida esa "Tarbiya" fanining nazariy asoslarini ishlab chiqishda buyuk ajdodlar merosidan foydalanish vazifasi belgilangan [4]. Fikrimizcha, "Tarbiya" fani mazmunan integrativ xarakterga ega: u axloq, tarix, adabiyot, huquq, psixologiya va milliy merosga oid bilimlarni birlashtiradi. Demak, bunday fanni o'qitadigan va umuman tarbiyaviy ishni olib boradigan o'qituvchi fanlararo tayyorgarlikka ega bo'lishi zarur.

PF-5847-son Farmonda pedagogik yo'nalishlarda kadrlar tayyorlash sifatini oshirish va tarbiyaviy ishlar ta'sirchanligini kuchaytirish vazifalarining birga qo'yilishi [2] hamda "Pedagogning maqomi to'g'risida"gi Qonunda ota-onalar bilan hamkorlikdagi ta'lim-tarbiya majburiyatining belgilanishi [5] bo'lajak o'qituvchining tarbiyaviy tayyorgarligi oliy ta'limda maqsadli shakllantirilishi kerakligini ko'rsatadi.

2. Fanlararo integratsiyaning tarbiyaviy jihatlarini tasnifi

Manbalar tahlili va umumlashtirish asosida fanlararo integratsiyaning pedagogika yo'nalishi talabalariga oid tarbiyaviy jihatlarini beshta yo'nalishda tasniflandi.

Dunyoqarash jihat. Fanlararo integratsiya talabada olamning yaxlit ilmiy manzarasini shakllantiradi. V. N. Maksimova ta'kidlaganidek, fanlararo aloqalar barcha fanlarning umumiyligini anglashga yordam beradi [7]. Bo'lajak o'qituvchi uchun bu pedagogik hodisalarni falsafiy, psixologik, tarixiy va ijtimoiy jihatlarida birgalikda ko'ra olish qobiliyatida namoyon bo'ladi.

Qadriyatli-axloqiy jihat. Turli fanlar mazmunidagi axloqiy g'oyalar — adabiyotdagi insoniylik, tarixdagi vatanparvarlik, tabiiy fanlardagi tabiatga mas'uliyat — integratsiya orqali yagona qadriyatlar tizimiga birlashadi. Bu Qonundagi qadriyatlarni singdirish prinsiplini [1] amalga oshirishning samarali yo'lidir.

Fuqarolik-ijtimoiy jihat. Integratsiya real hayotiy muammolar (ekologiya, oila, mahalla, raqamli xavfsizlik) atrofida tashkil etilganda, talabada ijtimoiy mas'uliyat va fuqarolik faolligi shakllanadi. Bu J. Beanening shaxsiy va ijtimoiy muammolar atrofida qurilgan o'quv dasturi g'oyasiga mos keladi [12].

Kommunikativ-hamkorlik jihat. Fanlararo faoliyat turli fan vakillari o'rtasida muloqot, boshqa nuqtayi nazarni tinglash va hurmat qilishni talab qiladi. E. Spelt va hammualliflarining ishlarida ochiqlik va hurmat fanlararo tafakkurning muhim sharti sifatida qayd etilgan [20]. Shu tariqa, integratsiya bag'rikenglik, hamkorlik madaniyati va jamoada ishlash ko'nikmalarini tarbiyalaydi.

Kasbiy-shaxsiy jihat. Fanlararo integratsiya bo'lajak o'qituvchida pedagogik refleksiya, kasbiy mas'uliyat va o'z faoliyatini yaxlit tarbiyaviy maqsadga bo'ysundira olish qobiliyatini rivojlantiradi. U talabani o'z fani doirasida cheklanib qolmaslikka, o'quvchi shaxsini yaxlit ko'rishga o'rgatadi.

3. Fanlararo integratsiyaning ikki tomonlama tarbiyaviy funksiyasi

Tadqiqotning asosiy natijalaridan biri — pedagogika yo'nalishi talabalariga uchun fanlararo integratsiya ikki tomonlama tarbiyaviy funksiyani bajarishining asoslanishidir. Bu funksiya boshqa yo'nalishlar talabalarida bunday yaqqol namoyon bo'lmaydi.

Birinchi funksiya — bevosita tarbiyaviy ta'sir. Integratsiya talabaning o'z shaxsiga ta'sir qiladi: uning dunyoqarashi, qadriyatlari, fuqarolik pozitsiyasi va muloqot madaniyatini shakllantiradi. Bu jihatdan pedagogika talabasi boshqa har qanday talaba kabi tarbiya obyekti hisoblanadi.

Ikkinchi funksiya — kasbiy-tarbiyaviy tayyorgarlik. Pedagogika talabasi integratsiyani nafaqat o'zi boshdan kechiradi, balki uni kelajakda o'quvchilar bilan ishlashda qo'llash usullarini ham o'zlashtiradi. U integrativ tarbiyaviy mashg'ulotni qanday loyihalash, turli fanlar mazmunidan tarbiyaviy maqsadda qanday foydalanish va fan o'qituvchilari bilan qanday hamkorlik qilishni o'rganadi. Bu jihatdan talaba bo'lajak tarbiya subyekti sifatida tayyorlanadi.

Ikki funksiyaning birligi muhim pedagogik oqibatga ega: o'qituvchi talabalarga integratsiyani nafaqat o'rgatishi, balki uni o'z mashg'ulotlarida namuna sifatida ko'rsatishi ham kerak. Talaba integrativ ta'limni o'zi tajribada boshdan kechirgandagina uni kelajakda o'quvchilar bilan ongli ravishda qo'llay oladi.

4. Pedagogik ta'lim mazmunida integratsiyaning ustuvor yo'nalishlari

Pedagogika yo'nalishi o'quv rejasidagi fanlar tahlili asosida tarbiyaviy salohiyati eng yuqori bo'lgan integratsiya yo'nalishlari aniqlandi.

Pedagogika va psixologiya integratsiyasi tarbiyaviy ta'sirni o'quvchining yosh va individual xususiyatlariga muvofiqlashtirishga imkon beradi. Talaba tarbiya metodini tanlashda uning psixologik asoslarini ham hisobga olishni o'rganadi.

Pedagogika va falsafa (etika) integratsiyasi tarbiyaviy maqsadlarning qadriyatli asoslarini anglashga, axloqiy dilemmalarni tahlil qilishga va pedagogik etikani shakllantirishga xizmat qiladi.

Pedagogika, tarix va milliy merosning integratsiyasi tarbiyaning milliy ildizlarini ochib beradi. Avloniy, Fitrat, Behbudiy kabi ma'rifatparvarlarning pedagogik qarashlarini tarixiy kontekstda o'rganish PQ-4884-son qarordagi buyuk ajdodlar merosidan foydalanish talabiga [4] mos keladi.

Pedagogika, adabiyot va san'at integratsiyasi tarbiyaning hissiy-estetik tomonini kuchaytiradi. Badiiy obraz orqali axloqiy g'oyani yetkazish talabani tarbiyaviy ta'sir vositalarini boyitadi.

Pedagogika, tabiiy fanlar va ekologiya integratsiyasi ekologik madaniyat va tabiatga mas'uliyatli munosabatni tarbiyalash uchun asos yaratadi.

Pedagogika va raqamli texnologiyalar integratsiyasi raqamli madaniyat, axborot xavfsizligi va mediasavodxonlikni tarbiyalash vazifalarini hal etishga yordam beradi.

5. Integratsiya shakllari va pedagogik shart-sharoitlari

Fanlararo integratsiyaning tarbiyaviy salohiyatini amalga oshirish uchun quyidagi shakllar maqsadga muvofiq deb topildi: ikki fan o'qituvchisi birgalikda olib boradigan binar (integrativ) mashg'ulotlar; turli fanlar bilimni talab qiladigan tarbiyaviy vaziyatlarga asoslangan fanlararo keyslar; talabalar guruhlariga bajaradigan integrativ tarbiyaviy loyihalar; pedagogik amaliyot davrida maktab o'quvchilari bilan o'tkaziladigan fanlararo tarbiyaviy tadbirlar.

Ushbu shakllarning samaradorligi quyidagi pedagogik shart-sharoitlarga bog'liq:

— integratsiyaning aniq tarbiyaviy maqsadga bo'ysundirilishi: fanlar shunchaki yonma-yon qo'yilmaydi, balki umumiy qadriyatli g'oya atrofida birlashtiriladi;

— fan o'qituvchilarining hamkorlikdagi jamoaviy faoliyati va ularning fanlararo kasbiy tayyorgarligi;

— fanlar mantiqi va integratsiya o'rtasidagi muvozanatning saqlanishi: integratsiya har bir fanning tizimli bilimlarini almashtirmaydi, balki ularga tayanadi;

— talabalarining integrativ faoliyatdan keyingi refleksiya: ular nafaqat nimani o'rganganini, balki bu tajribani kelajakda o'quvchilar bilan qanday qo'llashini ham tahlil qiladi.

6. Integrativ mashg'ulot namunasi

Yuqoridagi yondashuvni amalga ko'rsatish uchun "Abdulla Avloniy merosi va zamonaviy tarbiya" mavzusidagi integrativ mashg'ulot namunasi ishlab chiqildi. Mashg'ulot pedagogika tarixi, psixologiya, adabiyot va raqamli texnologiyalar fanlari integratsiyasiga asoslanadi hamda to'rt bosqichdan iborat.

Tarixiy-pedagogik tahlil. Talabalar Avloniyning "Turkiy guliston yoxud axloq" asaridagi badan, fikr va axloq tarbiyasi haqidagi qarashlarini [18] tarixiy kontekstda o'rganadi. Bu bosqichda dunyoqarash va qadriyatli-axloqiy jihatlar faollashadi.

Psixologik talqin. Avloniy ilgari surgan fazilat va illatlar zamonaviy yosh psixologiyasi nuqtayi nazaridan muhokama qilinadi: qaysi sifatlar qaysi yoshda shakllanadi va qanday tarbiyaviy ta'sir talab qiladi.

Badiiy-ijodiy faoliyat. Kichik guruhlar asardagi axloqiy g'oyalardan birini zamonaviy o'quvchilar uchun badiiy shaklda — sahna ko'rinishi, hikoya yoki plakat ko'rinishida — qayta talqin qiladi. Bu kommunikativ-hamkorlik jihatini rivojlantiradi.

Raqamli taqdimot va refleksiya. Guruhlar o'z ishini raqamli taqdimot shaklida himoya qiladi va mazkur g'oyani pedagogik amaliyotda maktab o'quvchilari bilan qanday qo'llash mumkinligini tahlil qiladi. Bu bosqich ikkinchi — kasbiy-tarbiyaviy funksiyani amalga oshiradi.

Mashg'ulotda tarbiyaviy maqsad (milliy qadriyatlarga hurmat va axloqiy madaniyatni shakllantirish) har bir bosqichning mazmunini o'ziga hisoblanadi. Talaba bir vaqtning o'zida tarbiya obyekti va bo'lajak tarbiya subyekti sifatida ishtirok etadi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar fanlararo integratsiyani pedagogik ta'limda faqat bilimlarni tizimlashtirish vositasi sifatida emas, balki bo'lajak o'qituvchining shaxsi va tarbiyaviy tayyorgarligini shakllantirish omili sifatida ham ko'rib chiqish mumkinligini ko'rsatadi. Natijalarni mavjud tadqiqotlar bilan qiyoslab, quyidagi jihatlarni ajratish mumkin.

Birinchidan, tadqiqot G. F. Fedorets ta'rifidagi fanlararo aloqalarning tarbiyaviy funksiyasi g'oyasini [8] rivojlantiradi. Agar rus pedagogikasida bu funksiya asosan maktab o'quvchilari misolida o'rganilgan bo'lsa, bizning natijalarimiz pedagogika talabalari uchun u ikki tomonlama xarakterga ega ekanini ko'rsatadi: talabani o'z shaxsiga ta'sir va uning bo'lajak tarbiyachi sifatidagi tayyorgarligi.

Ikkinchidan, integratsiya darajasi uning tarbiyaviy samaradorligini belgilaydi. S. Drake va R. Burns tasnifiga [11] tayanib aytish mumkinki, fanlar mavzu atrofida shunchaki yonma-yon qo'yiladigan multidisiplinar darajada tarbiyaviy ta'sir zaif bo'ladi. Aksincha, tarbiyaviy g'oya integratsiyaning mazmunini o'zagiga aylangan interdisiplinar va transdisiplinar darajalarda u kuchayadi. R. Fogartining "ip o'tkazilgan" modeli [10] bu g'oyani amalga oshirishning qulay mexanizmi bo'lib xizmat qiladi.

Uchinchidan, natijalar xalqaro ta'lim siyosatidagi yondashuvlarga mos keladi. OECD kompetensiyani bilim, ko'nikma, munosabat va qadriyatlarning birligi sifatida ta'riflagan [16], YUNESKO esa fanlararo va madaniyatlarda ta'limni kelajak ta'limining muhim yo'nalishi sifatida ko'rsatgan [17]. Biz taklif etgan tasnifdagi qadriyatli-axloqiy va fuqarolik-ijtimoiy jihatlar ana shu yondashuvlarning pedagogik ta'limdagi aniq ifodasidir. Shu bilan birga, ular "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun [1] va Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi [3] talablariga ham to'liq mos keladi.

To'rtinchidan, integratsiyaning cheklolarini hisobga olish zarur. E. Spelt va hammualliflari oliy ta'limda fanlararo o'qitish bo'yicha tadqiqotlar hali cheklangan ekanini qayd etgan [14]. Integratsiya har bir fanning tizimli bilimlarini almashtirmasligi kerak, aks holda yuzaki bilim va "mozaik" tafakkur xavfi paydo bo'ladi. Shu sababli biz fanlar mantiqi va

integratsiya o'rtasidagi muvozanatni alohida pedagogik shart sifatida ajratdik.

Beshinchidan, milliy pedagogik meros fanlararo integratsiyaning tabiiy asosi bo'lib xizmat qiladi. Avloniyning tarbiyani badan, fikr va axloq tarbiyasining birligi sifatida talqin qilishi [18] zamonaviy integrativ yondashuv bilan hamohang. Bu milliy merosni pedagogik ta'limda faqat tarixiy ma'lumot sifatida emas, balki integrativ tarbiyaning mazmuniy manbai sifatida qo'llash imkonini beradi.

Tadqiqotning cheklovlari ham mavjud. Taklif etilgan tasnif va pedagogik shart-sharoitlar nazariy tahlil asosida ishlab chiqilgan, ularning samaradorligi keyingi amaliy tadqiqotlarda tasdiqlanishi lozim. Bundan tashqari, integrativ mashg'ulotlarni tashkil etish fan o'qituvchilarining hamkorligini va qo'shimcha metodik tayyorgarlikni talab qiladi, bu esa oliy ta'lim muassasalarining tashkiliy imkoniyatlariga bog'liq.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston Respublikasining normativ-huquqiy hujjatlarida ta'lim va tarbiya birligi, tarbiyani o'quv fanlari mazmuniga singdirish hamda pedagog kadrlarni bunga tayyorlash talablari aniq belgilangan. Bu talablarni amalga oshirishning samarali yo'llaridan biri pedagogik ta'limda fanlararo integratsiyaning tarbiyaviy salohiyatidan maqsadli foydalanishdir.

Fanlararo aloqalar o'z tabiatiga ko'ra ta'limiy, rivojlantiruvchi va tarbiyaviy funksiyalarni birlikda bajaradi. Pedagogika yo'nalishi talabalariga nisbatan ularning tarbiyaviy jihatlari besh yo'nalishda namoyon bo'ladi: dunyoqarash, qadriyatli-axloqiy, fuqarolik-ijtimoiy, kommunikativ-hamkorlik va kasbiy-shaxsiy.

Shu bilan birga, bo'lajak o'qituvchilar uchun fanlararo integratsiya ikki tomonlama tarbiyaviy funksiyani bajaradi. U talaba shaxsiga bevosita tarbiyaviy ta'sir ko'rsatadi va uni o'qituvchilar bilan integrativ tarbiyaviy ishni tashkil eta oladigan bo'lajak tarbiyachi sifatida tayyorlaydi.

Pedagogikaning psixologiya, falsafa (etika), tarix va milliy meros, adabiyot va san'at, tabiiy fanlar va ekologiya hamda raqamli texnologiyalar bilan integratsiyasi eng yuqori tarbiyaviy salohiyatga ega. Bu salohiyatning ro'yobga chiqishi esa bir qator pedagogik shart-sharoitlarga bog'liq: integratsiyaning aniq tarbiyaviy maqsadga bo'ysundirilishi, fan o'qituvchilarining hamkorligi, fanlar mantiqi va integratsiya o'rtasidagi muvozanat hamda talabalar refleksiya.

Ushbu xulosalardan kelib chiqib, pedagogika yo'nalishi o'quv rejalarida fanlararo tarbiyaviy mavzular asosida binar (integrativ) mashg'ulotlarni rejalashtirish maqsadga muvofiq. "Tarbiya" fani o'qituvchilarini tayyorlash dasturlarida esa pedagogika, psixologiya, falsafa, tarix va adabiyot fanlarining muvofiqlashtirilgan modulini ishlab chiqish zarur.

Pedagogik amaliyot dasturiga har bir talaba maktab o'quvchilari bilan kamida bitta fanlararo tarbiyaviy tadbir o'tkazishi haqidagi topshiriqni kiritish ham muhim. Bu talabaga integrativ tarbiyaviy ishni amalga oshirish imkonini beradi.

Shuningdek, kafedralararo hamkorlikda fanlararo tarbiyaviy keyslar to'plamini yaratish va professor-o'qituvchilarning malaka oshirish dasturlariga integrativ mashg'ulotlarni loyihalash bo'yicha modul kiritish tavsiya etiladi.

Keyingi tadqiqotlarda taklif etilgan pedagogik shart-sharoitlarni pedagogik amaliyot jarayonida sinovdan o'tkazish hamda talabalarining integrativ tarbiyaviy faoliyatga tayyorligini baholash mezonlarini ishlab chiqish rejalashtirilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-son «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz/docs/-5013007>.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son «O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi Farmoni. – URL: <https://lex.uz/docs/-4545884>.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrdagi 1059-son «Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Qarori. – URL: <https://lex.uz/docs/-4676839>.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi PQ-4884-son «Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida»gi Qarori. – URL: <https://lex.uz/docs/-5085887>.
5. O'zbekiston Respublikasining 2024-yil 1-fevraldagi O'RQ-901-son «Pedagogning maqomi to'g'risida»gi Qonuni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz/docs/-6786401>.
6. Зверев И. Д., Максимова В. Н. Межпредметные связи в современной школе. – Москва: Педагогика, 1981. – 160 с.
7. Максимова В. Н. Межпредметные связи в процессе обучения. – Москва: Просвещение, 1988. – 192 с.
8. Федорец Г. Ф. Межпредметные связи в процессе обучения. – Санкт-Петербург, 1994. – 250 с.
9. Klein J. T. Interdisciplinarity: History, Theory, and Practice. – Detroit: Wayne State University Press, 1990.
10. Fogarty R. Ten Ways to Integrate Curriculum // Educational Leadership. – 1991. – Vol. 49, № 2. – P. 61–65.
11. Drake S. M., Burns R. C. Meeting Standards Through Integrated Curriculum. – Alexandria, VA: ASCD, 2004.
12. Beane J. A. Curriculum Integration: Designing the Core of Democratic Education. – New York: Teachers College Press, 1997.

13. Lickona T. Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility. – New York: Bantam Books, 1991.
14. Spelt E. J. H., Biemans H. J. A., Tobi H., Luning P. A., Mulder M. Teaching and Learning in Interdisciplinary Higher Education: A Systematic Review // Educational Psychology Review. – 2009. – Vol. 21, № 4. – P. 365–378. – DOI: 10.1007/s10648-009-9113-z.
15. Repko A. F., Szostak R. Interdisciplinary Research: Process and Theory. – 4th ed. – Thousand Oaks, CA: SAGE, 2021.
16. OECD. OECD Future of Education and Skills 2030: Concept Notes (OECD Learning Compass 2030; Knowledge for 2030). – Paris: OECD, 2019. – URL: <https://www.oecd.org/education/2030-project/>.
17. UNESCO. Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education. – Paris: UNESCO, 2021.
18. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O'qituvchi, 1992.
19. Muslimov N. A., Usmonboyeva M. H., Sayfurov D. M., To'rayev A. B. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: Sano-standart, 2015. – 208 b.
20. Spelt E. J. H., Biemans H. J. A., Luning P. A., Tobi H., Mulder M. Interdisciplinary Thinking in Agricultural and Life Sciences Higher Education // Communications in Agricultural and Applied Biological Sciences. – 2010. – Vol. 75, № 1. – URL: <https://edepot.wur.nl/171399>.